

כנס הרצליה
השנתי העשירי
על מאזן החוסן והביטחון הלאומי

הרצליה 2010 HERZLIYA

The Tenth Annual
Herzliya Conference

נייר עבודה

31 בינואר - 3 בפברואר, 2010

מאבק באלימות בקרב בני נוער ובאלימות במשפחה הצעות מעשיות למנוע, לאכוף ולחנך למען הפחתת ממדי האלימות

סיכום דיון מכין לקראת כנס הרצליה 2010

מחבר:

שמואל בכר

המרכז הבינתחומי הרצליה
בית ספר לאודר לממשל, דיפלומטיה ואסטרטגיה
המכון למדיניות ואסטרטגיה

מאבק באלימות בקרב בני נוער ובאלימות במשפחה: הצעות מעשיות למנוע, לאכוף ולחנך למען הפחתת ממדי האלימות

סיכום דיון מכין לקראת כנס הרצליה 2010

הדיונים התקיימו ב-4 וב-11 בינואר, 2010

מחבר: שמואל בכר

יו"ר צוות החשיבה

עו"ד אהרן אברמוביץ' - משרד עו"ד ליפא-מאיר,
לשעבר מנכ"ל משרד המשפטים ומנכ"ל משרד החוץ

מתאמי צוות החשיבה ועורכי הנייר

שמואל בכר - עמית מחקר, המכון למדיניות ואסטרטגיה, המרכז הבינתחומי הרצליה

חברי הצוות

ד"ר אורלי אינס-קניג – ראש המטה המקצועי של התוכנית "עיר ללא אלימות"
אלה אלגרסי - מנהלת אגף ייעוץ בשפ"י, משרד החינוך (לשעבר הממונה על מניעת אלימות)
תנ"צ (דימוס) אלי ארזי - לשעבר מפקד הימ"מ
עו"ד רחל גוטליב - המשנה ליועמ"ש לעניינים פליליים
רפ"ק גלית זיו – ראש חוליית מניעה והסברה
במחלקת הנוער של אגף חקירות ומודיעין, משטרת ישראל
זוהר חמו – מפקח טיפול ארצי, אגף התקון, משרד הרווחה והשירותים החברתיים
פקד שחר יונאי – מחלקת הנוער של אגף חקירות ומודיעין, משטרת ישראל
סנ"צ אורנה נחמני – ראש מדור נפגעי עבירה במחלקת חקירות ותביעות, משטרת ישראל
ציפי נחשון גליק - מפקחת ארצית לטיפול באלימות במשפחה,
משרד הרווחה והשירותים החברתיים
שוש צימרמן - מנהלת אגף תוכניות סיוע ומניעה באגף שפ"י, משרד החינוך
רחל שרביט - סמנכ"ל בכיר במשרד הרווחה והשירותים החברתיים, מנהלת אגף התקון

המסמך שלהלן מסכם את עיקרי הדברים שעלו בדיון ואת המסקנות הנובעות ממנו. אין הוא כולל את כל אשר נאמר בו ועל כן אין הוא מייצג בהכרח את דעתם של כל המשתתפים בדיון ואת הנהלת הכנס.

מאבק באלימות בקרב בני נוער ובאלימות במשפחה: הצעות מעשיות למנוע, לאכוף ולחנך למען הפחתת ממדי האלימות

סיכום דיון מכין לקראת כנס הרצליה 2010

הדיונים התקיימו ב-4 וב-11 בינואר, 2010

מחבר: שמואל בכר

א. הנחות יסוד ורקע

- כנס הרצליה ה-10, שייערך בין ה-31 בינואר ל-3 בפברואר 2010 עוסק במגוון רחב של סוגיות המעסיקות את החברה הישראלית ואת גורמי קבלת ההחלטות במדינה בתחומי מדיניות החוץ והביטחון, כמו גם בתחומי ביטחון הפנים, החינוך והרווחה. בין הנושאים הבעורים על סדר יומה של החברה הישראלית ניצב נגע האלימות הפושה בה, הן במשפחה והן בקרב בני הנוער. בנושא זה נקיים מושב פתוח במהלך הכנס, שיהווה נדבך מרכזי באשכול המושבים העוסקים בענייני פנים.
 - נגע האלימות במשפחה בחברה הישראלית מהווה בעייה מהותית וקשה זה שנים רבות, במיוחד בשני העשורים האחרונים, על רקע משברים כלכליים תכופים, גלי העלייה לישראל, הקיטוב החברתי, העמקת השסע בין מרכז לפריפריה והפערים הבין-מעמדיים שהלכו והתרחבו ביתר שאת. הנפגעים העיקריים מן הבעיות הסוציו-אקונומיות הקשות הללו הם נשים, זקנים וטף בכל שכבות האוכלוסייה ובמגוון רחב של חתכים סוציו-אקונומיים, ובמיוחד בקרב השכבות החלשות. מסמך זה מתמקד באלימות נגד נשים על-ידי בני זוגן, בקשיים הכרוכים בטיפול בבעייה זו בכל הקשור לאכיפה, למניעה ולהרתעה, ובעיות התקציביות, שאינן מאפשרות לגורמי הרווחה והמשטרה להתמודד עם הנושא ביעילות רבה יותר.
 - סוגייה המשיקה לנגע האלימות במשפחה, שנראה כי הפכה לבעייה בפני עצמה, הנה האלימות בקרב בני נוער, שנמצאת בשנים האחרונות בסימן עלייה והפכה לאחד מחולייה הקשים של החברה הישראלית. בין הגורמים לעלייה בהיקף האלימות ניתן למנות את קשייה של מערכת החינוך להתמודד עם הנושא, את המצב הסוציו-אקונומי הקשה בקרב פלחים מסוימים בחברה הישראלית, היעדר מודלים לחיקוי בקרב ההנהגה הישראלית ואת האלימות הפושה בכל שכבות האוכלוסייה כמעט ללא יוצא מן הכלל. ממשלות ישראל הקימו כמה וכמה ועדות שגישו הצעות אופרטיביות, במיוחד בתחום האלימות במערכת החינוך, אך הצעות אלה לא יושמו עד כה ביעילות, בין היתר בשל היעדר משאבים תקציביים ראויים.
 - הנחת היסוד שמנחה את משתתפי הדיון המקדים לכנס הרצליה גורסת כי אתגרים רבים אלה מחייבים מענה רב-זרועי מצדן של משרדי הממשלה הרלוונטיים, ובראשם המשרד לביטחון הפנים, משרד החינוך, משרד האוצר, משרד המשפטים ומשרד הרווחה, וכן גורמי אכיפה, ובראשם משטרת ישראל. הנחה נוספת היא שעל אף הניסיון של כל הגורמים לקדם מדיניות של מניעת אלימות, הרי שבפועל עיקר הטיפול בתחום זה הוא באירועים שכבר התרחשו. נבקש לבחון כיצד ניתן לשפר את הממשק בין כל הגורמים הללו, להגביר את רמת שיתוף הפעולה בין הקהילה והאזרחים מחד גיסא לבין גורמי אכיפת החוק והממשלה מאידך גיסא, ולהציע מודלים בני-קיימא ובני-ביצוע שאת הפעלתם ניתן יהיה ליישם בהצלחה רבה יותר מכפי שנעשה עד כה בישראל.
 - לשם כך, נבקש לבחון גם מודלים שנוסו בעבר ובהווה במידה משתנה של הצלחה בישראל ומחוצה לה, ובהם תוכנית "עיר ללא אלימות" (המופעלת בישראל משנת 2004 ואילך), וכן, חדרי בקרה משותפים וצוותים בין-משרדיים ובין-רשותיים. נבדוק כיצד ניתן לעשות שימוש במודלים קיימים אלה ולהתאימם לשינויים החברתיים המתחוללים בחברה הישראלית ולמצוקותיה הייחודיות. כמו כן, ננסה להציע פתרונות בלתי-שגרתיים שטרם הועלו בדיונים שהתקיימו בעבר בנושאים אלה.
- בעקבות הדיון הראשון שהתקיים בנושא (4 בינואר, 2010), הוחלט כי כל אחד מהגופים שהשתתפו בסיעור המוחות יציג המלצות לפעולה שתתמקדנה בבעיות המרכזיות והאקוטיות ביותר הניצבות לפתחו של כל גוף. לאור הצגת הבעיות הללו, הציג כל גוף בדיון השני שהתקיים (11 בינואר, 2010) הצעות קונקרטיות לפתרון שיישומן הלכה למעשה יאפשר צמצום משמעותי של היקף האלימות בקרב בני נוער ובמשפחה (בעיקר נגד נשים על-ידי בני זוגן). ניתן לסווג את המלצות הגופים השונים לשלוש קטגוריות מרכזיות:

א. המלצות בתחום ייעול התיאום ושיתוף הפעולה בין הגופים השונים שמטרתן לקצר תהליכים ביורוקרטיים, משפטיים ופנים-ארגוניים.

ב. המלצות בתחום הגברת המודעות והאחריות הקהילתית, המשפחתית, ההורית והאישית לתופעת אלימות.

ג. המלצות בתחום הגברת האכיפה, ההרתעה ושיפור איכות הטיפול בנושא.

מן הדיונים עולה עוד, כי ישנן כיום כמה גישות ביחס לאופן שבו יש להתמודד עם בעיית האלימות בחברה הישראלית, ובמיוחד בקרב בני נוער ובמשפחה:

1. גישת המגמה המשטרית הקלאסית, קרי: זו שמציבה במרכז את הצורך באכיפה, בהרתעה ובנוכחות משטרתית מוגברת בערים ובישובים כמענה ההולם ביותר למניעת אלימות ופשע בחברה.

2. הגישה החינוכית הערכית, שלפיה יש לטפל בבעיית האלימות והפשע באופן שורשי כבר מגיל צעיר, תוך הצבת הילד במרכז המעטפת הטיפולית, לא מתוך תפישה הכוללת הרתעה וענישה, אלא בראש ובראשונה במסגרת חינוך לערכים הומאניים ומתוך הכרה בצורך לשלב את גורמי החינוך, כולל ההורים, בהתמודדות עם הבעיה.

3. הגישה האינטגרטיבית/המתכללת, שלפיה יש צורך בשילוב כוחות ובשיתוף פעולה הדוק בין גורמי האכיפה, החינוך, הרווחה והמשפט על מנת להתמודד ביעילות רבה יותר עם בעיית האלימות והפשע. לגישה זו שותפים רבים מהגורמים המקצועיים שנטלו חלק בפרויקט, אם כי חשוב לציין כי ניכרו חילוקי דעות בין גורמים אלה בכל הקשור לסדר העדיפויות, קרי: האם חינוך לערכים וטיפול מניעתי ניצבים בראש או שמא הצורך לאכוף ולהרתיע כחלק מתפישת "אפס סובלנות" כלפי אלימות. היו מי שסברו כי אין להעדיף אלמנט טיפולי אחד על משנהו, וכי יש להתמודד עם הבעיה בצורה משולבת ובו-זמנית.

על אף הגישות השונות לטיפול באלימות כפי שהוצגו לעיל, כמעט כל הגורמים המקצועיים המעורבים בנושא הסכימו על כמה וכמה צעדים שיש לנקוט על מנת לקדם את המאבק באלימות: ראשית, יציאה בקמפיין רחב ממדים ותקציבים לשם יצירת תשומת לב ציבורית, הגברת המודעות, עידוד החינוך והאחריות ההורית לסוגיית האלימות; שנית, יש לקדם ולמסד שיתוף פעולה הדוק יותר על-בסיס קהילתי כדי לאתר מוקדי בעיות בעודן באיבן. פרויקט "עיר ללא אלימות" תורם באופן משמעותי לכך. אולם בנוסף, על הממשלה להקים בכל רשות מקומית חמ"ל בו יפעלו פיזית כל הגופים ואנשי המקצוע הרלוונטיים – משטרה, רווחה, בריאות ומשפט – בשיתוף פעולה הדוק ומתוקף סמכות שתיתן להם על-פי חוק, תחת ניהולה של דמות עירונית בכירה (ראש הרשות או אחד מסגניה/ה). מוקד זה ישמש עבור התושבים, שלעיתים חשים אובדי עצות, כתובת ברורה ומוסכמת לטיפול בבעיות האלימות. על מנת ששיתוף הפעולה הרב-זרועי יצליח, יש לפתור בהקדם האפשרי פערים בתחום החקיקתי והמשפטי (למשל, בתחום החיסיון המשפטי). לבסוף, יש להקצות משאבים רבים יותר מאלה המוקצים כיום לשם קידום תוכניות מניעה וטיפול מסוגן של אלה הקיימות כבר כיום במערכות החינוך והרווחה.

נייר זה מציג תפישות, עמדות, רעיונות והמלצות של הגורמים השונים שנטלו חלק בצוות החשיבה, ואינו מבקש לנקוט עמדה לטובת צד זה או אחר. הדברים המוצגים בנייר נכתבו במסגרת כללי Chatham House, ואין הם מיוחסים לדובריהם בצורה מפורשת, על מנת לאפשר לחברי צוות החשיבה חירות מקסימלית בביטוי עמדותיהם.

ב. אלימות במשפחה

נתונים

עבירות אלימות במשפחה מתייחסות, לרוב, לאלימות בין בני זוג, כאשר ברובם המכריע של המקרים הנשים הן קורבן האלימות מצדם של בני זוגן. לקטגוריה זו של אלימות במשפחה נכנסים גם עבירות של אלימות פיזית, גם עבירות רכוש, גם איומים וגם עבירות שהן בגדר נחלת המשפט, כל עוד מדובר ביחסים שבין בעל לאישה במסגרת המשפחה. מבחינה סטטיסטית, ניתן לומר כי זה כמה שנים אין מגמת עלייה באלימות בין בני זוג, גם לא בחומרת העבירות. ראוי לציין, עם זאת, כי ההערכה המקובלת היא שמדי שנה נפגעות כ-142 אלף נשים מאלימות על-ידי בני זוגן, ומכאן שרק כעשירית מן הנשים מתלוננות נגד בעליהן. כיום, יש כ-2,200 גברים שנשפטו בגין מעשי אלימות נגד בנות זוגם. בשל בעיות תקציב, פחות משליש מן הגברים הללו זוכים לטיפול שיקומי. כ-50 אחוז מן הנשים המוכות מעדיפות לחזור לבעליהן האלימים. אותם גברים שאינם מטופלים מהווים פצצה חברתית מתקתקת. פרידה או גירושין אינם פותרים את הבעיה. למעשה, 45 אחוז ממקרי הרצח של נשים על-ידי בעליהן מתרחשים על רקע פרידה או גירושין. לאחר שאישה מוכה מגישה תלונה נגד בעלה הוא מורחק בהליך אזרחי לחלוטין, באמצעות צו הגנה (לאישה) שמוציא שופט. הבעל נדרש לעזוב את הבית לתקופה מוגבלת, ולאחר כמה

שבועות הוא ראשי לחזור לביתו. במהלך שהייתו מחוץ לבית, במקרים רבים הוא מאיים על אשתו ועל ילדיו ומפעיל עליהם לחץ. לרוב, נותרות הנשים בבית בחוסר אונים ובהיעדר יכולת לשנות את מצבן.

מבחינת התפלגות מקרי האלימות, בשנת 2009 ניכרה ירידה במספר מקרי הרצח של נשים על-ידי בנות זוג (שבע נשים נרצחו לעומת 11 בשנת 2008). היתה עלייה קלה באחוז התיקים שנפתחו בשל חבלה גופנית חמורה (7.7 אחוזים לעומת 7.3 אחוזים בשנת 2008). חלה ירידה בשיעור עבירות התקיפה (38 אחוז לעומת 41 אחוז ב-2008). בשאר התחומים: מעשי אונס (1.5 אחוזים), גרימת חבלה (5.5 אחוזים), איומים (22 אחוז), הפרת הוראה חוקית (20 אחוז) והטרדה טלפונית (2.3 אחוזים) – לא חל שינוי מהותי בשיעור התפלגות העבירות ב-2009 לעומת 2008.

טיפול, מניעה ואכיפה בהווה

כיום פועלים בארץ 13 מקלטים לנשים מוכות, אחד מהם מיועד למגזר החרדי ושניים למגזר הערבי. המקלטים הללו הופרטו, והם מנוהלים על-ידי עמותות ציבוריות שקיבלו רישיון לפעול בעקבות מכרז. כ-700 נשים נזקקות לשירותי הגנה במקלטים, ועמן עוד כ-1,100 ילדים. לטענת גורמי הרווחה, המענה מספק את הדרושה, ולרוב המקלטים אינם בתפוסה מלאה. מעבר לכך, פועלים כיום 84 מרכזים ויחידות לטיפול באלימות במשפחה. חלק מן המרכזים הללו מופעלים בשת"פ עם ארגוני נשים (ובראשם ויצ"ו ונעמ"ת). ב-20 מן המרכזים יש טיפול מיוחד בעולים חדשים; 16 מרכזים מטפלים באוכלוסייה הערבית; שלושה מרכזים מטפלים במגזר החרדי; מרכז אחד פועל עבור הבדווים; ושני מרכזים קיימים עבור הדרוזים. נכון ל-2009, כעשרת אלפים איש מקבלים טיפול במרכזים הללו: שני שלישים מן הפניות הן של נשים, כ-27 אחוז מן הפניות הן מצד הגברים האלימים, ושאר הפניות הן של ילדים. הגברים המכים מגיעים למרכזים אלה לאחר שהם רואים כיצד נשותיהם אזורות אומץ ומטפלות בעצמן, באופן שמוביל אותן לשינוי התנהגותי. חלק מן הגברים מופנים למרכזים אלה על-ידי המשטרה.

בשנים האחרונות החלה המשטרה להפעיל פרויקט "עו"ס [עובד סוציאלי] משטרה" ברחבי הארץ. יש 11 תחנות משטרה בהן מופעל הפרויקט, שתכליתו אכיפה יעילה ומהירה כבר בעת הגשת התלונה. בשלב הראשון מפנים את הגבר המכה ואת האישה המוכה לטיפול מידי, כשיחס המשטרה וגורמי האכיפה והרווחה הוא לחומרה: כתב אישום מוגש עד 90 יום מזמן הגשת התלונה; מתבצע מעצר עד תום ההליכים; ומתנהל שת"פ הדוק עם משרד הרווחה הן בתחנות המשטרה והן בישיבות הוועדה הבין-משרדית. כל מקרה רצח של אישה בידי בעלה נבדק על-ידי המשנה למנכ"ל משרד הרווחה, ונבחן טיב הממשק בין הגורמים השונים. המערך המשטרי מפעיל כיום כ-200 חוקרים, וניכר מאמץ רב בניסיון לגרום לנשים להתלונן על בעליהן, על מנת לייעל את האכיפה ואת ההרתעה וכדי להפוך את הטיפול בנשים מוכות ליעיל יותר. ניתן לומר, עם זאת, כי על אף המאמצים לגרום לנשים להתלונן, רובם המכריע של המקרים בהם נרצחות נשים הם אלה שבהם לא הוגשו קודם לכן תלונות נגד הבעלים המכים.

ישנה תוכנית להקמת מקלט מסוג חדש לנשים מוכות, כזה שיתפקד כ"קהילה שיקומית", ובמסגרתו נשים מוכות שבאות מרקע סוציו-אקונומי קשה ומחליטות להתגרש תזכנה ביחידת דיוור ותוכלנה לרכוש מיומנויות חברתיות שתאפשרנה להן להשתלב בחברה.

המלצות לפעולות עתידיות לטיפול בבעיית האלימות במשפחה

1. המלצות בתחום ייעול התיאום ושיתוף הפעולה בין הגופים המטפלים

• בעיה: היעדר טיפול מספיק בגברים אלימים.

פתרון: אין צורך בתיקוני חקיקה לשם מתן טיפול לגברים אלימים במסגרת הליכים פליליים. ואולם, **קיים צורך בתיקוני חקיקה על מנת להרחיב קבלת הסכמה לטיפול על-ידי גברים אלימים במסגרת צווי הגנה** לפי החוק למניעת אלימות במשפחה, התשנ"א – 1991 (להלן: החוק). התברר כי בתי המשפט אינם עושים שימוש רב בסמכותם הקבועה בסעיף 2א לחוק לפיה הם רשאים להורות לגבר האלים (המחויב על-פי צו הגנה) לתת התחייבות שיקבל טיפול. כמו כן, בתי המשפט אינם מקיימים מעקב אחר צווי ההגנה שהוצאו, והזמן שבו מורחק הגבר האלים מביתו אינו מנוצל לצורך רתימתו להליך טפולי.

גובשה הצעה לתיקון החוק ולפיה משניתן צו הגנה, ככלל יפנה בית המשפט את בני הזוג ליחידת הסיוע שבבית המשפט. יחידת הסיוע תמליץ לבית המשפט האם המחויב על-פי הצו (כלומר, הגבר האלים) מתאים לקבלת טיפול. בית המשפט יוכל להורות על מתן התחייבות של הגבר לקבלת טיפול, בהתקיים תנאים מסוימים, ובהם הסכמתו של הגבר לטיפול, כפי שדורש החוק כיום. היה יורה בית המשפט על מתן טיפול, ידווח הגורם המטפל לבית המשפט על התקדמות הטיפול כל שלושה חודשים וכן שבעה ימים לפני מועד פקיעת צו ההגנה.

מטרת התיקון המוצע היא להעלות את הסיכויים לקבלת הסכמה לטיפול מצד הגבר האלים, הן על-ידי קיום מפגש ראשוני עם גורם טפולי והן באמצעות חובת דיווח על התקדמות הטיפול והשארת התיק פתוח, דבר שאמור לדרבן את הגבר להתמיד בטיפול. חשוב לציין בהקשר זה, כי מרבית גורמי המקצוע שנטלו חלק בדיונים המקדימים להכנת נייר זה קבעו כי אין להסתפק

בהסכמה גרידא של הגבר לקבל טיפול, וכי למעשה יש לכפות עליו לעשות כן בידיעה שאם לא יסכים לטיפול החלופה האפשרית היחידה תהיה מאסר. התנייה מעין זו תוכל לשמש כתמריץ להבעת נכונות מצד הגבר האלים לקבל טיפול.

התיקון המוצע מבוסס על ההנחה, הנסמכת על מידע מחקרי שהצטבר בנושא, שהמפגש או המפגשים הספורים עם בעל המקצוע הטיפולי, מעלים את הסיכויים לקבלת הסכמה לטיפול. יתר על כן, בעקבות המפגש ביחידת הסיוע ומתן ההמלצה, יוברר לבית המשפט, ככל הניתן, כבר בשלב מוקדם, האם מדובר באלימות מצבית, באלימות מתמשכת או בהיעדר אלימות, ומהם הצעדים המתאימים להתמודד עם כל מצב ומצב.

קביעת חובת הדיווחים העיתיים לבית המשפט על התקדמות הטיפול והשארת התיק פתוח נועדו לדרבן את הגבר לקבל טיפול ולהתמיד בו. יציין כי בהקשר של אלימות במשפחה קיימת הצדקה מיוחדת לקיום פיקוח ומעקב של בית המשפט, שכן מדובר במערכת יחסים רגישה, ובמקרים רבים האישה חוששת לחזור ולפנות מיזמתה לבית המשפט. על כן, קיימת משמעות רבה לקיום פיקוח וביקורת יזומים מצד המערכת. כמו כן, האפקט של השארת תיק פתוח על הגבר האלים הוא רב מאוד.

חרף התועלת הגלומה כאמור בתיקון המוצע, התיקון נתקל בקשיים תקציביים, שכן הוא מחייב הוספת תקנים ליחידות הסיוע ועל כן קידומו מוטל בספק.

2. המלצות בתחום הגברת האכיפה, ההרתעה והטיפול

• **בעיה: נשים רבות נמנעות מלפנות למשטרה ולהתלונן על הכאתן.**

פתרון:

1. הקמת מרכזים משולבים למשטרה ולרווחה (אכיפה וטיפול) שמטרתם לתת מענה רחב, לאלימות בין בני זוג, כדוגמת מרכזי ההגנה לילדים.

2. הרחבת פרויקט ע"ס משטרה.

• **בעיה: היעדר טיפול מספיק בגברים אלימים.**

פתרון: בהמשך לאמור לעיל ביחס לצורך בטיפול משפטי וחקיקתי יש להרחיב את שיטות הטיפול הקיימות כיום ולייעל את עבודת הגורמים המעורבים בדבר.

1. פיקוח על עברייני אלימות במשפחה (אלמ"ב) רצידיביסטים אשר ריצו עונשי מאסר או הורשעו מספר פעמים בעבירות אלמ"ב במסגרת תוכנית פיקוח וטיפול כאשר אי-עמידה בתנאי הפיקוח תהווה עבירה פלילית, כדוגמת הפיקוח על עברייני מין.

2. הגדלת מספר דירות קלט ומרכזי קלט לגברים מכים כדי למצוא פתרונות דיור, במקום הוצאת האישה והילדים ממסגרת ביתם. דירות הקלט הללו (שכיום נמצאות אך ורק בחיפה ובבאר שבע) מצויות הרחק מביתו של הגבר האלים באופן שמנתק אותו מסביבת חייו וממשפחתו ומצמצם את יכולתו לפגוע באשתו, לאיים עליה או להפעיל לחץ על ילדיהם המשותפים.

• **בעיה: מתן טיפול לגברים אלימים בבתי הסוהר.** לא קיימות מספיק תוכניות טיפוליות משמעותיות בבתי הסוהר. כמו כן, רמת ההיענות של אסירים השפוטים ועצורים בגין אלימות במשפחה נמוכה, בין היתר בשל הכחשה של הבעיה, תקופות מאסר קצרות ועוד.

פתרון: נראה כי יש מקום להוסיף ולבחון **מתן הטבות ותמריצים לגברים להשתתף בתוכניות טיפוליות במסגרת המאסר**, וכן לקדם קיום תוכניות טיפוליות בבית הכלא, על מנת לנצל באופן המיטבי את תקופת השהות של הגברים האלימים במאסר, ובכך להפחית את רמת אלימותם, בין אם כלפי בנות זוגם בהווה, ובין אם במסגרת קשרים אינטימיים עתידיים. אף הצעות אלה מחייבות היערכות תקציבית מתאימה.

• **בעיה: מיעוט נשים נפגעות אלימות המשולבות בתעסוקה המניחה את הדעת עבורן.** נשים נפגעות אלימות המסיימות תהליך טיפולי במקלט לנשים נפגעות אלימות או במרכז לטיפול באלימות במשפחה, מדווחות על אי-תעסוקתן או תעסוקה חלקית בשל סירובו של הבעל כחלק משליטתו באישה או בשל רצונו לשלוט במקורות ההכנסה המשפחתיים. נשים מדווחות על

היעדר השכלה מקצועית, ולכן הן נאלצות לעבוד בעבודות מזדמנות ללא תנאים הולמים. מצבים אלה מייצרים תלות מקסימלית שלהן בבן זוגן והן נאלצות להמשיך ולחיות עם בעל אלים הממשיך לשלוט בהן.

פתרון: לאור זאת, יש לפתח תוכנית רבגונית בתחום התעסוקה, במסגרתה כל אישה נפגעת אלימות תוכל להסתייע בהתאם למצבה. זאת, כדי לאפשר לה עצמאות כלכלית שתחזק את ביטחונה העצמי. על התוכנית לכלול:

- א. אבחון תעסוקתי.
- ב. השלמת השכלת יסוד.
- ג. העצמה תעסוקתית ורכישת מיומנויות תעסוקתיות וחברתיות.
- ד. מימון הכשרה מקצועית.
- ה. סיוע במציאת עבודה.
- ו. מימון מעטפת שתסייע בהשגחה על הילדים בשעות שהאם בעבודה והילדים אינם במסגרת חינוכית, דהיינו מוקדם בבוקר או מאוחר אחר הצהריים כדי לאפשר לאימהות לעבוד במשרות מלאות.

● **בעיה: מיעוט של גברים אלימים המשולבים בטיפול להכחדת התנהגותם האלימה.**

פתרון: הטיפול באלימות במשפחה מחייב התייחסות לקורבנות, לקורבנות העקיפים ולתוקפים. זאת כדי להבטיח את הפסקת האלימות לאורך זמן. במציאות הישראלית, ישנה חשיפה של האלימות על-ידי פנייה למשטרה, פנייה לגורמי הטיפול ו/או פנייה לבית המשפט לענייני משפחה לבקשת צו הגנה. נמצא שגברים אלימים אינם משולבים בטיפול מתוך יוזמה אישית, ולכן מספרם מועט. הטיפול באישה בלבד יכול להקל ולשפר את מצבה אך כל עוד הבעל האלים לא משולב בטיפול היא סובלת מפחדים וחששות, ועדיין קיים סיכון שהאלימות תימשך. כדי להבטיח את הפסקת האלימות ולהפחית את רמת המסוכנות בה נשים חיות יש להגדיל באופן משמעותי את מספרם של הגברים האלימים שישולבו בטיפול.

לכן, יש לייצר מנגנון שיחייב גברים להשתתף בתהליך שיוביל להפסקת התנהגותם האלימה. לצורך כך, יש לבצע שינויי חקיקה ולהקים שירותי יעוץ, לימוד וטיפול בגברים אלימים כדי לאפשר להם להפסיק את התנהגותם האלימה כלפי האישה הנוכחית או בת הזוג הבאה במקרי של גירושין.

שירותים אלה יכללו:

1. קבוצות לימוד דוגמת נהיגה מונעת – לימוד החוקים, נורמות התנהגות ועוד.
2. סדנאות טיפול שתעמקנה בהבנת האישיות הגורמת להתנהגות אלימה והמובילה אליה.
3. סדנאות שיקום שתסייענה לגברים הסובלים מבעיות נוספות כמו: אבטלה, התמכרויות ועוד.

● **בעיה: מיעוט של ילדים החשופים לאלימות המשולבים בטיפול.**

פתרון: הטיפול בילדים חשופים לאלימות הוא חשוב וחינוכי הן עבור בריאותם הנפשית של הילדים והן כדי לשבור את המעגל הבין-דורי של אלימות במשפחה, שכן רבים מהילדים החשופים לאלימות הופכים להיות גברים אלימים כלפי בנות זוגם, כפי שחוו בבתיהם.

לצערנו, מספר הילדים המטופלים הנו נמוך ביחס למספרם הכולל. לאור זאת, יש להציב יעד של טיפול בכל הילדים החשופים לאלימות - אלה שהוריהם מטופלים ואלה שהוריהם אינם במערכת טיפולית, אך ידוע שיש אלימות בין ההורים. הטיפול בילדים חשוב למענם ויכול לשמש קטליזטור להורים לקחת חלק בטיפול.

שמות הילדים נמצאים במאגר של המטופלים בהורים, במאגר של המשטרה לגבי אלה המגישים תלונה, ובמאגר של בתי המשפט לענייני משפחה בבוא האם לבקש צו הגנה. מדובר באלפי ילדים הנחשפים לאלימות ושמן ידוע, החשופים לאלימות בין הוריהם.

ג. אלימות בקרב בני נוער

נתונים, פעולות אכיפה וכשלים ביצועיים

ניתן לומר כי מאז שנת 2004 ניכרת מגמה של התייצבות ואף ירידה קלה בהיקף עבירות בקרב בני נוער (קטינים עד גיל 18). מדי שנה נפתחים כעשרת אלפים תיקים נגד בני נוער בגין אלימות. גורמי האכיפה פועלים על-פי מערכת חוקים שונה בתכלית מזו שמוחלת על מקרי אלימות בקרב בגירים, במטרה להוציא את בני הנוער ממערכת הפשיעה והאלימות, כשהשאיפה המרכזית היא למנוע מצב בו נער מוכה יהפוך בעתיד לגבר או לאב מכה כתוצאה מחוסר היכולת של גורמי הרווחה לסייע לו להתמודד עם הטרומה שחווה. נקודת מוצא נוספת היא שאלימות בקרב בני נוער הנה, לרוב, תוצר של אלימות, סמים ועבריינות בתוך המשפחה. בדרך-כלל, נער אינו נשאב למעגל האלימות והפסע ללא גורמי רקע משפחתיים.

נגד נער שביצע עבירה ראשונה (ושנייה) יפתח תיק ט"מ (טיפול מותנה), הכולל אזהרה במשטרה, התייצבות לשירות מבחן ומעקב שבסופו התיק ייסגר אם יעמוד במבחן. קטין שנפגע במשפחה או על-ידי נער אחר (פגיעה מינית, אלימות פיזית אחרת) נחקר על-ידי עו"ס של משרד הרווחה. הנתונים מועברים למשטרה, שמחליטה מה לעשות בעניינו של הנער הפוגע. כל הגורמים המעורבים בנושא מצביעים על היעדר משאבים נאותים להתמודדות עם נגע האלימות בקרב בני נוער. בהיעדר משאבים, הטיפול בנפגעים שעברו טראומה כתוצאה מאלימות שננקטה נגדם איטי, ומוביל לכך שהורים רבים נמנעים מלהגיש תלונה לאחר שבנם נפגע. כיום, 900 חקירות ממתונות לביצוע בשל מחסור בחוקרי ילדים.

רוב עבירות האלימות בקרב בני נוער מבוצעות במרחב הציבורי, קרי: ברחובות, בגנים ובפארקים ציבוריים. כשליש מן העבירות מבוצעות במוסדות החינוך. אף שחודשי הקיץ, בהם נמצאים התלמידים בחופשה מבתי הספר, נחשבים לחודשים אלימים במיוחד, הנתונים מראים כי דווקא חודש יוני, זמן קצר לפני היציאה לחופשה, הוא החודש המועד ביותר לפורענות. על אף הנתונים הללו, טוענים הגורמים השונים כי השת"פ בין המשטרה לבין מוסדות החינוך ומנהלי בתי הספר השתפר בצורה דרמטית בשנים האחרונות.

מן הנתונים המעודכנים עולה עוד, כי גילאי האלימות הדומיננטיים ביותר הם 15-17, וכי על אף מגמת ירידה באלימות בקרב נוער עולה (בעיקר ממדינות חבר העמים ומאזיפיה), מעורבותם במעשים פליליים, ובעיקר בתחום הרכוש ועבירות הסמים – הולכת וגוברת. נגע ההתמכרות לאלכוהול הפך בשנים האחרונות למכת מדינה של ממש. מבחינה זו, החוק אינו מקל על האכיפה ועל הטיפול, היות שאין כל איסור בחוק על קטין לשתות אלכוהול, ואת האיסור על רכישת אלכוהול עוקפים בני נוער בקלות בלתי-נסבלת. מצב של שכרות מחרף את הנטייה לאלימות, מרחיב את מעגל הקורבנות, ומוביל למעשי אלימות קשה (דקירות, רצח).

פרויקטים לטיפול באלימות בני נוער ולמניעתה בהווה

בשנים האחרונות, החלו גורמי אכיפת החוק לשתף פעולה בצורה הדוקה עם משרד החינוך, עם משרד הרווחה ועם משרד המשפטים בפרויקטים רבים שנועדו לצמצם את נגע האלימות בקרב בני נוער. פרויקט אחד כזה הוא "קד"ם" (קבוצת דיון משפחתי). פרויקט זה החל כפיילוט והורחב לכל רחבי הארץ. בין היתר, מפגישים במסגרת זו בין הנער הפוגע לנער הנפגע. כאשר הראשון מבין את חומרת המעשה, יש לכך השפעה על התנהגותו בעתיד, והתהליך הטיפולי, לרוב, מוכיח עצמו. הוקמו עד כה שני מרכזי הגנה לנוער, האחד בירושלים והשני בבית החולים תל-השומר, שתכליתם לספק מענה מידי לנער (או נערה) שהוא קורבן עבירה מינית או התעללות. במרכז מסוג זה יושבים כל גורמי האכיפה והמניעה הרלוונטיים: חוקרי ילדים ונוער, גורמים רפואיים, עובדים סוציאליים וכדומה, שמטרתם להקל על קורבן ההתעללות את סבלו הרב ולזרז את הטיפול במקרה שלו.

באשר לנער הפוגע, גם בעניינו נדרש טיפול מידי. לרוב, נוטים חוקרי משטרה להפנות את מבצע העבירה לשירות מבחן, ובמצב כזה עובר זמן רב עד שתהליך הענישה מגיע לכלל מיצוי וההכרה בקרב אותו נער פוגע, לפיה הוא ראוי לעונש, הולכת ומתמססת. אחד הפרויקטים שנועדו להתמודד עם בעיותיהם של הנערים הפוגעים, במטרה לסייע בשיקומם, הוא פרויקט "סיכויים", שבמסגרתו לנער שנעצר על-ידי המשטרה מוצמד כבר בתחילת התהליך סטודנט שמשמש מעין "אח בוגר", ומתפקד כאיש הקשר בין הנער לבין שירות המבחן. במרבית המקרים, הנערים הללו אינם חוזרים שוב לפשיעה. במסגרת הפרויקט, המתקיים בפריסה ארצית בכ-30 ישובים, הסטודנטים הללו מקבלים מלגה, שעל מימונה אמונים הממשלה וארגונים לא-ממשלתיים. השת"פ בין המשטרה לבין משרד הרווחה בעניין הטיפול בנערים אלימים ובשיקומם הדוק ביותר.

משרד החינוך, באמצעות אגף השירות הפסיכולוגי הייעוצי (שפ"י), גיבש במשך חמש שנים תוכנית למניעת אלימות, שהפכה בשלוש השנים האחרונות לתוכנית המובילה של המשרד בתחום. תוכנית זו נהנית מתקציב נכבד, והיא מופעלת ב-1,300 בתי-ספר. תכליתה של התוכנית היא "חיזוק כוחות", דהיינו שימוש בפסיכולוגיה חיובית, ובאמצעות גיוס מנהלי בתי-הספר וצוות ההוראה יחד עם התלמידים וההורים הכוונה היא להציב גבולות ברורים ולפתח מערכות יחסים בתוך מוסדות הלימוד שיובילו למניעת אלימות. ההנחה היא שנער שיצליח למצוא לעצמו מטרה בחיים, תעסוקה בעלת ערך, או אפיק להתקדמות בתחום הספורט למשל, יימנע מהידרדרות לאלימות מתוך תחושה של

הערכה עצמית גבוהה והכרה ביכולתו להצליח בחיים. עד כה, ניכרת ירידה של כ-50 אחוז ברמת האלימות בבת-הספר שבהם הופעלה התוכנית.

תוכנית חשובה אחרת שמיושמת בפריסה חלקית ברחבי הארץ, ואמורה להתרחב בצורה משמעותית יותר החל בשנה הקרובה היא תוכנית "עיר ללא אלימות". מדובר במודל עבודה להתמודדות עם כל סוגי האלימות ברמה העירונית ובצורה מערכתית, בהתבסס על שיתוף פעולה בין גורמים ממגזרים שונים ותוך גיוס כל המערכות המתמודדות עם נושא האלימות, קרי: חינוך, רווחה, משטרה, בריאות. מודל "עיר ללא אלימות" יושם משנת 2004 בעיר אילת, והורחב משנת 2006 ל-12 רשויות מקומיות. בשנת 2009 החליטה הממשלה ליישם מודל זה בכל רחבי הארץ, והשנה צפויות להיכלל בו 79 רשויות, מהן 26 המשתייכות למגזר הלא-יהודי. לתוכנית זו הקצתה הממשלה סכום של 75 מיליון ש"ח מתקציבה.

נקודת המוצא של תוכנית "עיר ללא אלימות" היא "אפס סובלנות" כלפי אלימות. כמו כן, נטען כי יש להחזיר את הסמכות לידי המבוגרים האחראיים לילדים ולבני הנוער. בניגוד לתפישות שקיימות בקרב גורמי חינוך, תוכנית "עיר ללא אלימות" מתבססת על העיקרון המנחה, שלפיו על מנת לייצר תהליכים פדגוגיים ולאפשר דיאלוג ולימוד כישורי חיים, הילד צריך קודם כל להרגיש בטוח, ולפיכך נדרשים סדר ואכיפה משמעתית בכל מערכת החינוך ללא יוצא מן הכלל. במסגרת המודל מותאמת סדרת כלים מובנית לכל עיר ועיר, כשהאמצעי העיקרי לטיפול בבעיית האלימות כולל יצירת הסכמות ושיתוף פעולה נרחב בין כל הרשויות וגורמי האכיפה והטיפול, תוך הבנה שלכל ישוב יש היבטים, הבעיות וגורמי הסיכון הייחודיים לו, דבר שמצריך התייחסות שונה ופרטנית לגופו של כל מקום. מטה הכולל את גורמי האכיפה, הרווחה והחינוך, בראשות מנכ"ל הרשות המקומית, מתכנס על-בסיס עתי, ומשמש פורום לתיאום ומעקב אחר פניות האזרחים. בכל רשות מקומית יש גורם אחד שקולט את דיווחי האזרחים ומבצע הערכה ראשונית על מנת לנווט את הפניות הללו להמשך טיפול. אף שיש עדיין פערים חקיקתיים בתחום ולמרות העובדה שהגורמים המעורבים מתקשים לעיתים לשתף פעולה בצורה יעילה אלה עם אלה, פרויקט זה הצליח להוביל את מרבית הערים הנוטלות בו חלק להישגים חשובים בהפחתת שיעור האלימות והפשע בתחומן.

ובכל זאת, על אף הצלחתם היחסית של פרויקטים מסוגם של אלה שנידונו כאן לעיל, ישנה הסכמה רחבה בין הגורמים השונים, לפיה אחת הבעיות המרכזיות הנה בתחום החקיקה והקצאת המשאבים לטיפול בסוגיית האלימות. לפני כשנה עבר בכנסת תיקון לחוק הנוער, ובימים אלה עמלים על תיקון נוסף. ואולם, הבעייה טמונה בתקציב למימון הוצאתו לפועל של החוק, היות שלמעשה כל מרכיב בחוק שנדרש כסף לשם מימושו הוצא מן החוק. וכך, אין כל התייחסות לצורך להקים בתי משפט מיוחדים לנוער, ואין כל אמצעים תקציביים להפעלת תוכניות לשיקום ולמניעה. ניתן לומר באופן חד-משמעי כי משרד האוצר מנע כל אפשרות ליישם את החוק בצורה יעילה. ועדות שמקימה הממשלה לטיפול בנושא האלימות ככלל קמות חדשות לבקרים, אך אין כל גורם מתכלל שייתן את הדעת על הצורך לספק מענה כולל ברמה הלאומית. עבודת חקיקה של שנים יורדת לטימיון כאשר לא נמצא התקציב למימוש החוק בפועל.

המלצות לפעולות עתידיות לטיפול בבעיית האלימות בקרב בני נוער

1. המלצות בתחום ייעול התיאום ושיתוף הפעולה בין הגופים המטפלים

- **בעיה: אלימות בסביבה טכנולוגית.** האפשרויות הרבות הנפתחות מדי יום להיעזר בטכנולוגיה להעלות לאתרים ברשת חומר פוגעני (צילומים, התבטאויות, סרטים) המשפילים את הזולת – פותחים זירה נוספת לביטויי אלימות כמעט בלתי-מוגבלים. תחום זה מתגלה בימים אלה בקרב גורמי חינוך ואכיפה כזירת פעולה חדשה ומורכבת למדי שההתמודדות עמה מחייבת שת"פ הדוק בין כל הגורמים המטפלים בתחום האלימות וכן לימוד מדוקדק על מנת לתת מענה משפטי, הסברתי וחינוכי הולם.

פתרון: הפתרון מצריך שילוב של חינוך, הסברה ומניעה. יש להרחיב את הדיון הערכי על אודות השימוש באינטרנט כזירה פוגעת. יש לעודד בני נוער לפתח אמפתיה לזולת ואחריות לעזור גם כאשר הפגיעה במישור הווירטואלי. יש לבדוק ביתר שאת אפשרויות לחקיקה שתחייב מנהלי אתרים להוריד תכנים פוגעניים מתוך האתרים, בהתבסס על ההנחה שהמרחב הווירטואלי פרוץ כיום כמעט לחלוטין ונגיש לכל אדם בכל גיל.

- **בעיה: שימוש באלכוהול בקרב בני נוער.** תופעת צריכת האלכוהול בקרב בני נוער הפכה למכת מדינה של ממש בשנים האחרונות, כשהטיפול המשטרתי בנושא אינו יכול להתנהל ביעילות כל עוד צריכת האלכוהול על-ידי קטינים אינה אסורה על-פי חוק.

פתרון: יישום התוכנית הלאומית שמובלת על-ידי הרשות למלחמה בסמים ואלכוהול במשרד לביטחון הפנים, ובתחום האכיפה על-ידי מחלקת הנוער בחטיבת החקירות. התיקון הצפוי לחוק בנושא זה יאפשר למשטרה ליטול את הסמכות לידיה ביתר שאת, אך יש לדאוג לכך שזמינות האלכוהול תצומצם ושהפיקוח יהיה יעיל יותר. לשם כך נדרש תיאום יעיל ומוצלח בין גורמי האכיפה.

- **בעיה:** שיתוף במידע בין גורמים מוסמכים. בשל מגבלות חוקיות ונוהליות, לא מתאפשר שיתוף מידע בין הגורמים המוסמכים העוסקים בנוער (רווחה-חינוך-משטרה-בריאות) וכתוצאה מכך, לא מנוצל כל הידע שנצבר לטובת הטיפול באותם קטינים הנמצאים בסיכון, אם בשל היותם נפגעי עבירות חמורות ואם בשל היותם קטינים המעורבים בפלילים. כמו כן, במקרים רבים יש בזבוז משווע של משאבים כשאותו ילד/נער מטופל על-ידי כמה וכמה גורמים. לעיתים קרובות, הורים אינם יודעים לאיזה גורם עליהם לפנות, ותיקים נופלים בין הכיסאות ללא תכלול ראוי ונכון בין המשרדים הרלוונטיים.

פתרון: ביצוע תיקוני חקיקה ונהלים על מנת לאפשר שיתוף במידע פרטני בין גורמים מוסמכים (רווחה-חינוך-משטרה-בריאות), על מנת להכווין את הטיפול הפרטני בקטינים, לרבות הפניית משאבים מתאימה. כמובן, המסגרת שבה יתבצע שיתוף המידע מחייבת הסדרה של כללי סודיות וסדרי עבודה, אשר יוסדרו בחקיקה ובנהלים משותפים.

2. המלצות בתחום הגברת המודעות והאחריות הקהילתית וההורית

- **בעיה:** סיכון להתנהגות אנטי- חברתית ותוקפנות כבר בגיל הילדות המוקדמת. סיכון זה יכול להתפתח על רקע חסרים במסגרות הורית וקושי ליצור יחסי חום תמיכה עם הילדים, בשל מאפיינים אישיותיים של הילדים או בשל שילוב בין השניים.

פתרון: איתור זיהוי ילדים בסיכון כבר בגיל הצעיר ושילוב הוריהם בתוכנית. מדובר בתוכנית בשם **The Incredible Years**, שהיא תוכנית לימודים מובנית להורים, לגנות ולתלמידים. תוכנית זו מכוונת ללמד הורים וגנות לקדם התנהגות פרו- חברתית ולהפחית בעיות התנהגות בקרב ילדיהם על ידי הוראה של פרקטיקות הוריות ומוריות אפקטיביות. התוכנית עושה זאת באמצעות שימוש בצפייה בקלטות המתארות סיטואציות משפחתיות שונות, דיון באותן סיטואציות, עידוד ההורה לאמץ גישות חינוכיות חדשות כלפי הילד ומתן ידע. אנשי המקצוע המתערבים עם הקבוצות, מקבלים הדרכה צמודה. התוכנית מלווה גם את הגנות של הילדים בהדרכה. התוכנית יושמה באוכלוסיות ממוצאים שונים, בארצות הברית ובאירופה. אדפטציה של התוכנית למציאות הישראלית מתבצעת בימים אלה ביוזמה של האוניברסיטה העברית ובשיתוף פעולה עם השירות הפסיכולוגי חינוכי במשרד החינוך. בארץ התוכנית מכונה "התקשרות" (הורות תומכת קשר ותקווה).

- **בעיה:** התנהגויות אלימות כביטוי לתסכול, דימוי עצמי נמוך, היעדר תקווה. **פתרון:** יצירת מסגרות ברמה היישובית שיאפשרו לבני נוער פעילות של מעורבות, פעילויות ספורט, מסגרות של תרומה לזולת, עיסוק בשעות הפנאי. פתרון זה יוצא מתוך הנחה כי חשוב לספק לבני הנוער חוויות הצלחה בתחומים נוספים על התחומי הלימוד, חוויות של עשייה משמעותית, תחושת גאווה בשל היכולת לעזור לאחרים ומסגרת מובנה למפגש חברתי בין-אישי. חוויות אלה תחזקנה את הדימוי העצמי, תבססנה תחושת משמעות ומטרה ובכך תגברנה רגש חיובי שהוא אחד מהמרכיבים החשובים ברווחה נפשית. פתרון זה מיושם כיום באופן חלקי ביותר בשל היעדר תקציבים ראויים

3. המלצות בתחום הגברת האכיפה, ההרתעה והטיפול

- **בעיה:** אי-שמירת עיקרון רצף האכיפה בטיפול בקטינים עוברי חוק ונפגעי עבירה. כיום קטינים עוברי חוק הנחקרים במשטרה ממתנים זמן רב מאוד למענה הטיפולי שלהם משירות המבחן לנוער. בנוסף, קטינים נפגעי עבירה ממתנים זמן רב מאוד לחקירת ילדים, וקטינים מתחת לגיל האחריות הפלילית המבצעים מעשי עבירה כמעט שאינם מטופלים על-ידי פקיד סעד לחוק הנוער. המתנה זו של קטינים עוברי חוק ונפגעי עבירה נובעת ממחסור גדול בקציני מבחן לנוער, חוקרי ילדים ופקידי סעד לחוק הנוער. המתנות אלה לחוות דעת ולהמלצות להמשך טיפול יוצרות עיכוב משמעותי בסיום הליך הטיפול המשטרתי וקבלת החלטה לגבי המשך ההליך הפלילי. עיכוב זה לא רק שיש בו כדי לסכל את החקירה, אלא שיש בו כדי להוות פגיעה קשה לעיתים בקטינים עצמם ובפרט באלה שנפגעו.

פתרון:

1. **כללי:** שיפור הרצף בין האירוע הפלילי לבין התגובה האכיפתית, השיקומית והטיפולית צריך להיעשות במגמה להביא לצמצום המקסימלי האפשרי של משך הזמן הנדרש למעבר בין החוליות המרכזיות רצף זה, הן בראייה של טובת החקירה והן בראייה של טובת הטיפול בנפגעים ובקטינים עוברי החוק.

2. **המשך פיילוט משטרה-שירות מבחן לנוער** והרחבתו לתחנות נוספות, תוך גיבוש נוהל עבודה ארצי לכל תחנות המשטרה וקציני המבחן לנוער. יעילותו של הפרויקט הוכחה גם במבחן הרצידיביזם (קרי: ביצוע חוזר ונשנה של העבירה) וגם במבחן השתלבות מוצלחת של הנער הפוגע בפעילות טיפולית לאורך זמן בבית הספר ובסביבתו החברתית הקרובה

(האם חזר להסתובב בחברת הנערים שהשפיעו לרעה על התנהגותו, אם לאו). כמו כן, ניתן להבחין בשינוי חשוב במעטפת הביתית והמשפחתית המקיפה את הנער בעקבות הטיפול.

3. המשך פיתוח מודל מרכזי ההגנה לילד.

4. בחינת נושא איוש התקנים והצורך בהוספת תקנים, לקציני מבחן, חוקרי ילדים ופקידי סעד לחוק נוער.

נושא נוסף שהועלה במהלך דיוני צוותי החשיבה הוא סוגיית הפיצוי הכספי לקטינים נפגעי עבירה. נטען כי על המדינה לדאוג, בין היתר, למתן הכסף כחלק ממחויבותה לבני הנוער הללו. המדינה היא שצריכה לתבוע את הנער הפוגע. הצעת החוק לגבי נפגעי עבירות רצח חייבת לכלול פיצוי לקטינים, סעיף שלא נכנס להצעה בגלל בעייה תקציבית.

בניגוד למרבית הדעות שנשמעו בצוות החשיבה, קבע אחד המשתתפים כי המגמה בתחום הטיפול באלימות בקרב בני נוער צריכה לכלול החמרת הענישה נגד הנערים הפוגעים. ככלל, לטענת אותו גורם, יש ליצור הבחנה בקרב קטינים בין גילאי 12-16 לבין גילאי 17-18, היות שלא ניתן להתייחס באותם כלים לילד בן 12 וחצי ולנער בן 17 וחצי. ככלל, יש למנוע הוצאת נערים פוגעים, במיוחד במקרים של רצח, לחופשות (מקרה רוצחי דרק רוט ז"ל כתמרור אזהרה). כמו כן, יש לחדול מלהסתיר את פניהם של אותם קטינים פוגעים, ודאי כאשר מדובר בבני 17 ומעלה שמבינים היטב את חומרת מעשיהם. כמו כן, אותו גורם סבור כי אין לאפשר לעו"ס לטפל בבני נוער אלימים, ומציין כי לשם הרתעה יעילה יש להפגיש את הנער הפוגע בראש ובראשונה עם שוטר. פעמים רבות נתקלים בנערים אלימים שלועגים לעו"ס ומתייחסים אליהם בזלזול, בעוד שמפגש ראשוני עם שוטר עשוי להרתיע ולהפחיד את מבצע העבירה. המלצה נוספת היא להימנע מביצוע עסקאות טיעון במקרים של עבירות בקרב בני נוער, היות שיש בכך כדי להקל מחומרת המעשה.

ד. המלצות כלליות לפעולה

כל הגורמים האחראים על הטיפול באלימות, הן בקרב בני נוער הן במשפחה, הסכימו על כמה וכמה צעדים שיש לנקוט על מנת לקדם את הטיפול ואת המאבק באלימות:

- בדומה לקמפיין "אור ירוק" למלחמה בתאונות הדרכים, יש לצאת בקמפיין רחב ממדים ותקציבים כדי לעורר תשומת לב ציבורית, מודעות, חינוך ואחריות הורית לסוגיית האלימות. מצב בו הורה מצדד בבנו הקטין שצרך אלכוהול ומביע תרעומת על השוטר שמילא את חובתו וניסה למנוע זאת הנו בלתי-נסבל ומצביע על כשל חינוכי ממדרגה ראשונה.
- במסגרת הקמפיין הציבורי יש להבהיר כי טיפול באלימות אינו בתחום הבלעדי של גורם אחד אלא בעיה המחייבת טיפול כולל העובר כחוט השני בין כמה וכמה גורמי אכיפה, חינוך, טיפול ומניעה. לפיכך, יש לקרוא לאמצעי התקשורת ולציבור ככלל להימנע מלחפש שעיר לעזאזל בקרב גורמי המשטרה והרווחה בכל פעם שמתרחש אירוע אלימות קשה. במקום זאת, יש לקרוא לכל הגורמים – הורים, מורים וקהילה – לשתף פעולה בנקודות זמן קריטיות כדי לטפל בבעיות בעודן בחיתוליהן.
- כפועל יוצא מן האמור לעיל לגבי אחריות קהילתית, אחת ההמלצות המרכזיות שהעלו רבים מן המשתתפים במפגשים שנערכו לקראת גיבושו של מסמך זה היא הקריאה לממשלה, ובמיוחד למשרד ה"מ, להקים בכל מועצה מקומית, בכל ישוב ובכל עיר מרכז שישמש כמעין חדר מצב או חמ"ל, בו יפעלו כל הגופים ואנשי המקצוע הרלוונטיים – משטרה, רווחה, בריאות, משפט – בשיתוף פעולה הדוק ומתוקף סמכות שתינתן להם על-פי חוק. בראש המרכז תעמוד דמות עירונית בכירה, רצוי שיהא זה ראש העיר או אחד מסגניו, על מנת שישמש גורם סמכותי בלתי-מזוהה שיוכל להכריע בין הגורמים השונים. מרכז או מטה עירוני מעין זה ברמה היישובית יוכל לשמש כתובת ברורה ומוסכמת בידי ציבור האזרחים שלעיתים קרובות נופל בין הכיסאות ואינו יודע כיצד עליו לנהוג ומה עליו לעשות. לשם כך, יש לפעול גם בתחום החקיקתי כדי לטפל בסוגייה הרגישה של חיסיון מידע, שבעטייה לא ניתן כיום לשתף פעולה ביעילות בדיונים שמתקיימים בין הגורמים השונים בנושא אלימות. חשוב לציין, כי אף שגוף דומה לחמ"ל שעל הקמתו הומלץ לעיל פועל כיום על-בסיס עתי (פגישות הגורמים המקצועיים מתקיימות מדי חודש) במסגרת פרויקט "עיר ללא אלימות", המלצת מרבית הגופים המעורבים בדיונים שהתקיימו היתה להרחיב את היקף שיתוף הפעולה הבין-משרדי והבין-צוותי על-בסיס יומיומי וקבוע מתוך הכרה בחשיבות קיומו של גוף מתכלל מעין זה כחלק ממרקם חייהם של התושבים בכל רשות מקומית ועירונית בישראל.
- כל הגורמים המעורבים בנושא מצביעים על כך שהלקונה המרכזית כיום היא בתחום הקצאת המשאבים לפעולות מניעה, הן בתחום האלימות בקרב בני נוער והן בקרב בני זוג ומשפחות. ישנה הסכמה רחבה על כך שפרויקטים מסוגם של "קד"ם", "סיכויים" ו"עיר ללא אלימות" צריכים להיות הכיוון שאליו צריך לפנות בכל הקשור לטיפול באלימות, למניעתה ולשיקום המעורבים בה, נפגעים ופוגעים כאחד.